

КРАЖБА НА ИДЕИ

Николай Поппетров

Институт за исторически изследвания към БАН

e-mail: poppetrov_n@mail.bg

ROBBERY OF IDEAS

Nikolay Poppetrov

Summary

The paper gives answers of some questions about plagiarisme of ideas and puts in present cases of robberies.

Key words: science, scientific community, preventins.

Следващото изложение е изградено на база наблюдения от един много продължителен период от време в различни среди. Те са преди всичко академични - изследователски институти и други звена, висши учебни заведения. Отразена е и практиката на административни дейности – управление на културните процеси, и по-специално такива от сферата на културно-историческото наследство, издателска практика, редакционна практика на медии. От тях ще отбележа институции, прекратили съществуването си, като например Българското историческо дружество, Столичният съвет за култура, в. „Отечествен фронт“, сп. „Отечество“, проектът на Института по изкуствознание при БАН „Енциклопедия на българските изобразителни изкуства“ и др.

Тези, а и подобни други примери са свидетелство, че кражбата на идеи не е моментно (минало или актуално) явление, а има своето продължително присъствие във времето.

Макар на пръв поглед маловажна, тази практика реално е особено опасна. Това се дължи на нейната специфика. Тя е посегателство, което трудно се доказва; начинът, по който тя се проявява публично, не гарантира нейната защита (не се фиксира подобен вид авторство и няма негова законодателна защита). Сред академичните колегии, а в по-широк план – сред обществеността, няма нагласа за нейното осъждане. Отношение към нея се изразява преди всичко в т. нар. кулоарни разговори; установените един-два протеста срещу

разглежданата практика са само глас в пустиня

Примирияването с кражбата на идеи не се прави от незнание, а преди всичко поради все повече разпространяващото се примирение с различните случаи на нарушаване на академичната етика.

Филмите от САЩ, особено редица телевизионни сериали, но и различни преводни издания често се откриват с надписа „По идея на...“, израз на коректност и уважение, на спазване на определени правила и на специфично признаване на авторство.

В български условия много рядко се проявява коректност, като се посочи авторство на използвана идея или се изрази благодарност за насочване към извор, тема, аргумент, текст, опит и пр. При това наблюденията показват различни области на приложение на откраднати идеи. Така например чужди (откраднати) идеи представляват първоначалният подтик, решаващият аргумент или залягат в основата на: доклади и статии, на експертни оценки, предложения, на обособени научни изследвания, както и на претенции за иновации. Разпространена практиката е около заимствани идеи да се оформят (или да служат като аргумент) мандатни програми, дългосрочни планове.

Идеята може да бъде както основание при намиране на работа, така и за кариера. Един от баналните случаи, твърде разпространен от края на 20 в. на-сетне, е използването на чужди идеи и аргументации при съставянето на мотивационни писма.

Много често чрез заимстване на чужди идеи се симулира активност, динамика, оригиналност и иновативност в мисленето, отвореност към новото, многопосочност на интересите.

От къде се заимстват идеи

Както показват наблюденията, кражбата на идеи е два основни вида:

а) кражба от устно изложение - обичайния, широко разпространен случай;

б) кражба на идеи от готов текст, нещо, което може и да се докаже, но такава практика не се наблюдава, защото доказването е много трудно.

Посочените две разновидности произтичат от начините, по които се представят публично идеите:

1. устно пред телевизия, радио;

2. устно – пред различни публични научни прояви - от съвети и журита

и секционни, факултетски обсъждания до конгреси;

3. устно – в частни разговори;

4. идеи, развити в интернет-пространството (блогове, фейсбук и пр.);

5. идеи, изложени в различни печатни текстове, които не са публикувани: становища, мнения, вкл. в текстове, които са интегрална част от различни проекти.

Какво и защо се краде

Идеята, която се присвоява може :

- да насочва внимание към определен източник;

- да очертава подход за работа с определен източник, както и подход за действие;

- да съдържа формулировка;

- да дава дефиниция (да води към изясняване на понятие, да предлага тълкуване на термин);

- да представя мотивировка за дадена теза, действие;

- да съдържа набор от аргументи в полза на определена теза;

- да очертава основни насоки за работа;

- да предлага план за действие.

Чуждата идея се използва за най-разнообразни цели, между които за:

- разработка (изследователски проект);

- публикация;

- като елемент от научна теза (дисертационен труд);

- като основа на проект за научен форум, например конференция.

Как се краде

Открадната идея (като становище, обосновка, ново понятие, хипотеза, концепция и пр.) се представя от друг и с нея той прави заявка за своето креативно/иновативно мислене. Кражбата на идея може да се извърши чрез едно лица от името на колектив. В такъв случай се извършва своеобразно институционално омаловажаване на приноса на създателя на идеите. Наблюдавани са случаи, когато това се извършва под претекст за привидна защита на равнопоставеността и под девиза, че „няма запазени територии“ се заимстват чужди идеи. Особено фрапантни са няколко наблюдавани случаи, при които инспирирано предлагане на идеи се превръща в основа на проект или на дисертация.

тация с чуждо авторство, за които е привлечен чрез административна принуда самият автор на идеята, без обаче това авторство да му се признава.

Трябва да се посочи, че често идеята се унищожавя при прилагането ѝ, понеже не се знае точният замисъл на нейния първоначален автор.

Илюстрации на разглежданата практика:

Ще приведа три примера от две различни епохи.

Първи случай, от самия край на 70-те години: идея за издателска и културно-пропагандна дейност на градска община по история/културно-историческо наследство на съответния град. Идеите, споделени устно и изложени и писмено, са оформени по-късно като самостоятелни предложения на отделна административна единица без посочено авторство. За някои от формулираните първоначално позиции са предложени конкретни автори. Поради непознаване на основните източници и технически неуредици проектът в крайна сметка не е осъществен. Изпълнени са в частичен и променен вид само два пункта от първоначалното предложение от други лица.

Втори случай, от края на 70-те и началото на 80-те години за сгради за музей и за художествена галерия. Първоначалната идея е изложена устно на няколко пъти; впоследствие е използвана от заинтересовани лица, а години по-късно, по политически причини ѝ е приписано друго авторство. Реализацията идеята няма поради концептуални неясноти и липса на финансиране.

Трети случай, от края на първото десетилетие на нашия век за национална тематична енциклопедия/речник. Идеята е изложена няколко пъти устно публично. Поета е от други лица с неясна аргументация. Влиза дори в перспективна програма на институцията вече от името на вносителя си, а не на реалния си автор. Няма изпълнение.

Х Х Х

Кражбата на идеи може да се разглежда като кражба на чужд интелектуален продукт, при все че трудно може да се формулира, че е кражба на чужд труд. Видимо ограбването на чуждия труд проличава, когато кражбата обхваща и аргументацията към идеята. Това може да се докаже, ако заимстването е от писмено изложен текст. В такъв случай постъпката прераства в казус за плагиатство.

Подценяването на кражбите на идеи е един от основните белези на ниския праг на толерантност към основните нарушения на научната етика и порядки. Същевременно примирението към кражба на идеи създава благоприятни условия за други форми на нарушения на академичната етика, включително и за плагиатство.